

ISSN: 1302-2431

Murat KOCAASLAN
Ahmet ARSLANTÜRK

Padişah İçin Hazırlık: 1067-1068
(1656-58) Yıllarında Edirne Sarayı'nda
Onarımlar ve Yeni Mekânlar

Beşir MUSTAFAYEV

Arşiv Belgeleriyle Gence'de Ermeni
Mezalimi (1905-1919)

Süleyman AYDIN
Yusuf ARIKAN

Spor Kulüplerinde Yolsuzluklar ve
Karapara Aklama

Firdevs GÜNEŞ

Eğitimde Sesli Düşünme

Cahit EPÇAÇAN
A.Halim ULAŞ
Salih ORHAN
Cevdet EPÇAÇAN
Mehmet GEDİK

Altı Şapka Düşünme Tekniğinin
İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin
Yazma Becerilerini Geliştirmeye Etkisi

Erdem UÇAR

Uygurca Yilvi Ve Türevleri Üzerine

Oğuz BAYKARA

Türkçede Japon Edebiyatı: 1959-2005
ve Sonrası

Behiye KÖKSEL

Pazarcık'ta Elif Ana Kültü ve Elif Ana'yla
İlgili Halk Anlatıları

Banu Mustan DÖNMEZ

Kültürel Kimliğin İfade Edildiği İletişim
Alanı Olarak Alevi Müzik Videoları'

Ali TAN

19. Yüzyılda Ney Çalgısına Yeni Perde
Önerileri ve Hüsameddin Efendi'nin
Tarz-I Cedidi

Fiyatı: 17,50 TL

A
K
A
D
E
M
İ
K

A
R
A
Ş
T
I
R
M
A
L
A
R

D
E
R
G
İ
S
İ

Sayı

55

Maestro

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kasım 2012 – Ocak 2013
Yıl : 14 Sayı : 55

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

November 2012 – January 2013
Volume : 14 Number : 55

Maestro

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yıl: 14 Sayı: 55
Kasım 2012 - Ocak 2013
3 Aylık Hakemli Uluslararası Akademik Dergi
Yaygın Süreli Yayın

Maestro İnsan Kaynakları Eğt.
Yat. ve Danışmanlık Hizm. Tic. A.Ş. adına

Sahibi/Publisher
Dr. Ali BAYRAM

Yazı İşleri Müdürü
Managing Editor
Abdullah UYSAL

Yayın Kurulu/Editorial Board
Prof. Dr. Vildan SERİN
Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
Prof. Dr. Bilal AYBAKAN
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ
Prof. Dr. Burhan KUZU
Prof. Dr. Nazif SHAHRANI
Prof. Dr. Henry GLASSIE
Prof. Dr. Leonid R. SYKIAINEN

Türkçe Redaktör
Turkish Proofreader
Doç. Dr. Emine KOLAÇ
Yrd. Doç.Dr. Recep USLU

İngilizce Redaktör
English Proofreader
Irene C. AÇIKGENÇ

Baskı:
Bakanlar Medya A.Ş.
Kısıklı Mah. Ferah Cad. Darıcılar Sk. No:1
Çamlıca-Üsküdar/İstanbul

Dağıtım/ Distribution :
Kültür Dergi Dağıtım

Gönderilen Yazılar İade Edilmez.

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

Volume: 14 Number: 55
November 2012 – January 2013
Peer Reviewed Quarterly
International Academic Journal

Akademik Araştırmalar Dergisi aşağıdaki
indekslere dâhil edilmiştir.

- ULAKBİM
- Index Islamicus
- EBSCO elektronik veri tabanı
- Sociological Abstracts
- ProQuest
- Worldwide Political Science Abstracts
- The Gale Group

The Journal of Academic Studies is **indexed** in:

- ULAKBİM
- Index Islamicus
- EBSCO data base.
- Sociological Abstracts
- ProQuest
- Worldwide Political Science Abstracts
- The Gale Group

HABERLEŞME / CORRESPONDENCE

**Yönetim Yeri, İmtiyaz Sahibi ve
Sorumlu Müdür Adresi**

Akademik Araştırmalar Dergisi
Bulgurlu Mah. Huzurevler Cad. Sevgi sok.
Elagöz Ap. 3/5 Üsküdar/ İSTANBUL
Tel : +90 216 461 19 83
Fax : +90 216 523 74 59

URL : <http://www.academical.org>
E-mail: info@academical.org
akademik.arastirmalar.dergisi@gmail.com

Maestro Danışmanlık A.Ş.
Bulgurlu Mah. Huzurevler Cad. Sevgi sok.
Elagöz Ap. 3/5 Üsküdar/ İSTANBUL

ABONE HİZMETLERİ / SUBSCRIPTIONS

E-mail: info@academical.org
Tel : +90 216 461 19 83
Fax : +90 216 523 74 59

© Dergide yer alan yazıların yayım hakkı **Maestro Danışmanlık A.Ş.**'ne aittir.

Kaynak göstermek kaydıyla alıntı yapılabilir.

© Copyright by **Maestro Danışmanlık A.Ş.** Articles can be quoted provided that reference is given.

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kasım 2012 - Ocak 2013

Yıl: 14 Sayı: 55

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

November 2012 - January 2013

Volume: 14 Number: 55

Maestro

UYGURCA YİLVİ VE TÜREVLERİ ÜZERİNE

Erdem UÇAR*

Özet

Budist Uygurlardan kalma yazılı belgelerin büyük bir kısmı Çinçe, Tibetçe, Toharca, Soğdça ve Sanskritçeden yapılmış çevirilere dayanır. Elimize ulaşan eserler çeviri olma özelliği gösterse de, Uygurlar anlaşılması bir hayli zor Budist kavramları Uygurcada ifade etmekte büyük başarı göstermiştir. Bu kavramları ifade etmek için kimi zaman mevcut kaynaklarından faydalanmış, kimi zaman yabancı dillerden ödünç almış, bazen de kendisi yeni kelimeler türetmiştir. Makalemizde üzerinde duracağımız yilvi de Uygurca döneminde oluşturulan kelimelerden biridir. Uygurca yilvi kelimesinin okunuşu ve etimolojisi şimdiye kadar doğru olarak yapılamamıştır. Makalede, yilvi hakkında ortaya konan görüşler tartışılacak ve kelime ile ilgili bir etimoloji denemesi sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yilvi, Köken, Uygurca.

On Uighurish *Yilvi* And Its Derivations

Abstract

A large section of written documents remaining from Buddhist Uighurs relies on translations from Chinese, Tibetan, Tohar, Sogdian and the Sanskrit language. Even though the preserved works are characteristic translations, they excel in expressing Buddhist concepts, which are difficult to understand, in Uighur. They used In expressing these concepts they used existing available resources and borrowings from foreign languages as well as derived new words. The word yilvi, elaborated in this paper, is one of the words created in the Uighur period. Pronunciation and etymology of theUighur word yilvi

* Yrd. Doç. Dr., Gediz Üniversitesi, Fen–Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erdem.ucar@gediz.edu.tr veya merdemu@gmail.com.

wasn't done correctly up till now. In this paper, suggestions about yilvi will be discussed and trial etymology of this word presented.

Keywords: *yilvi, etymology, Uigurish.*

GİRİŞ

Budist Uygurlardan kalma yazılı belgelerin büyük bir kısmı Çince, Tibetçe, Toharca, Soğdça ve Sanskritçeden yapılmış çevirilere dayanır. Elimize ulaşan eserler çeviri olma özelliği gösterse de, Uygurlar anlaşılması bir hayli zor Budist kavramları Uygurcada ifade etmekte büyük başarı göstermiştir. Bu kavramları ifade etmek için kimi zaman mevcut kaynaklarından faydalanmış, kimi zaman yabancı dillerden ödünç almış, bazen de kendisi yeni kelimeler türetmiştir. Makalemizde üzerinde duracağımız *yilvi* de Uygurca döneminde oluşturulan kelimelerden biridir.

Yilvi'nin kökeni ve yapısı hakkında şimdiye kadar yapılan tespitlerde kelimenin anlamı ve şekli arasında doğru bir ilişkinin kurulamadığı, okunuşunda da tereddütler olduğu görülüyor.

Sir Gerard Clauson, kelimeyi *yélvi* şeklinde okur ve anlamını 'sorcery, witchcraft' [büyü, sihir] olarak kaydeder. *yélvi* ile *yélpi-* arasındaki ilişkiyi belirsiz olarak görür, ancak her iki kelimenin de imlâsının kesinliğini belirterek bunların muhtemelen yabancı kökenli olduğunu ileri sürer. *yél* ile *yélvi* arasındaki anlam ilişkisini de tesadüfi olarak değerlendirir. Kelimenin Moğolcaya *cilbi/cilvi* 'sorcery, trickery, deception' [büyü, aldatma] anlamı ile verildiği notunu da düşer.¹

Drevnetyurkskiy Slovar'da kelime *yélvi*, *yélwi* ve *yalvi* şeklinde okunmuş ve 'volşesuno, koldovsvo' [büyü, sihir, efsun] şeklinde anlamlandırılmıştır.²

Reşit Rahmeti Arat, *-vI* hakkındaki geniş notunda *yilvi*'ye de değinmiş, kelimenin Uygurcada geçtiği yerleri ve anlamları verip kökeni konusuna bir açıklama getirmemiştir.³

Robert Dankoff, *Divānū Lugati't-Türk*'ün İngilizce neşrinde *yélwi* ve *yélpi-*'yi *yél* 'wind or breeze; demon' [rüzgâr, esinti; şeytan] madde başının

¹ Sir Gerard Clauson. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, Oxford, s. 919b-920a.

² V[ladimir] M. Nadalyayev vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar*, Akademiya Nauk SSSR, Institut Yazıkoznaniya, Leningrad, s. 230b, 255a.

³ Reşit Rahmeti Arat. (1991). *Eski Türk Şiiri*, III. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3/7-8 [s. 310].

altında göstermiş, dolaylı olarak kökenin *yél* ile ilişkili olduğunu düşünmüştür.⁴

Martti Räsänen, Uygurca *yelvi* veya *yilvi*'yi Moğolca *cilbi/cilvi* ile Fince *ilve*, *ilvi* ve *ilvis* 'Posse, Spass, Scherz' [eğlence, nükte] ile ilgili görmüş, *yilvi* ile akraba *yilpig* ve *yelpü*'nün kökünün *yél* 'wind' [rüzgâr] ile ilgili olabileceğini düşünmüştür.⁵

Marcel Erdal'a göre, *yélvi*'nin kaynağı Erken Moğolca *elbe(+sün)* ve Edebî Moğolca *ilbe~ilbi* olmalıdır. Moğolca kaynaklı kelimeye *yél*'in analogik etkisi ile Eski Türkçede *y* eklenmiştir. Eski Türkçede *b*, farklı yerlerde hem *p* hem de *v*'nin değişken sesi (allophone) özelliğindedir. *Divānū Lugatī't-Türk*'de rastlanan *yélpit-*, *yélpin-*, *yélpış-* fiillerinde bunu görebiliyoruz. Etimolojik olarak bunların *yél* ile ilişkilendirilmesi imkânsız, zira *+pI-* diye bir ek mevcut değil. Erken Türkçedeki *yélvi*, daha sonradan Edebî Moğolcaya *yilbi [jilbi]*, *yelbi*, *yilbi [jilvi]* şeklinde ödünç verilmiştir.⁶

Altay dillerinin köken sözlüğünde, Proto Tunguzca **silba-* 'to promise, warn, report' [söz vermek, uyarmak, bildirmek]; Proto Moğolca **silbe-* 'to behave indecently, glance around' [yersiz davranmak, etrafa bakınmak], **silmo* 'devil' [şeytan]; Proto Türkçe **jelbi* 'sorcery, witchcraft' [sihir, büyü]; Proto Japonca **sirà(m)p-* '1. to tune, adjust to rhythm, play rhythmical music; 2. to investigate' [1. tonlamak, ritme uymak, ritmik şarkı çalmak; 2. incelemek]; Proto Korece **sjərb-* 'to be annoyed, vexed, sad' [üzülmek, sinirlenmek] şekilleri için Ana Altayca için *ziälVbi* 'sorcery, witchcraft; to investigate (by magic power)' [sihir, büyü; (sihir gücüyle) keşfetmek] şekli tasarlanmıştır.⁷ Oluşturulan denklikler arasında anlamsal bir bağ bulmak oldukça zor olduğu için denkliklerin tekrar gözden geçirilmesi gerekir.

Etimoloğeskiy Slovar' Tyurkskix Yazıkov'da *yilvi* Türkçe ve Moğolcanın eski bir dönemindeki ortak bir kelime olarak düşünülmüş, ama bu kaynağın belli olmadığı söylenmiştir. Sibiryaya Türk dillerindeki bazı şekillerin Moğolca kaynaklı olduğu gösterilmiştir.⁸

⁴ Robert Dankoff ve James Kelly. (1985). Mahmut al-Kāşgarī, Compendium of the Turkic Dialects (*Divānū Lugatī't-Türk*), Edited and Translated with Introduction and Indices, Part III, Harvard University, s. 221.

⁵ Martti Räsänen. (1969). Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkisprachen, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki, s. 170b–171a, 196b.

⁶ Marcel Erdal. (1991). *Old Turkic Word Formation*, a functional approach to the lexicon, Vol. I–II, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, s. 336, dip. 383.

⁷ S[ergey] [Anatolieviç] Starostin vd. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*, Vol. I–III, E. J. Brill, Leiden–Boston, s. 1515–1516.

⁸ E[dvard] V[ladimiroviç] Sevortyan ve L[ıya] S[ergeyevna] Levitskaya. (1989). *Etimoloğeskiy Slovar' Tyurkskix Yazıkov*, Obşçetyurksiye i mejtyurksiye osnovi na bukvı "Ç", "J", "Y", Izdatel'stvo Nauka, Moskva, s. 202–203. Örneğin, Yakutça ve Altaycada

Şimdiye kadar *yilvi* hakkında ileri sürülen fikirlerdeki temel yanlışlığı, *yélpi-* ile *yilvi* arasında bir ilişkinin olduğu inancıdır. Hâlbuki bu iki kelime köken ve kaynak bakımından birbirinden ayrılmalıdır. Zira ne şekil ne ses ne de anlam bakımından bu iki kelime arasında bir bağ mevcut değildir.

Bizim görüşümüze göre, *yilvi*'nin kökü *(y)il-* ‘to catch (something, with the hand, a hook, a noose, etc.); to hang (something Acc., on to something Dat.)’⁹ [yakalamak (bir şeyi, elle, kanca ile, kement ile, vs.); asmak (bir şeyi bir şeyin üzerine)] fiilidir. ‘Bağlamak, düğüm atmak’ anlamındaki fiilin üzerine *-vI* eki getirilerek *yilvi* teşkil edilmiştir. *yilviçi* ‘sorcerer’¹⁰ [sihirbaz], *yilvik-* ‘to practise sorcery’¹¹ [sihir yapmak] ve ‘to be affected by sorcery’¹² [sihirden etkilenmek] *yilvile-* ‘to practise witchcraft’¹³ [sihir yapmak] kelimeleri de *yilvi*, yani *(y)il-* fiili kaynaklıdır.

yélpin- ‘to be fanned, winnowed’¹⁴ [esilmek, savrulmak], *yélpir-* ‘to struck with a demonic stroke’¹⁵ [şeytani güçle vurulmak], *yélpit-* ‘to order to fan’¹⁶ [estirmek] ve *yélpig* ‘ghosts’¹⁷ [hayalet], *yélpigü* ‘fan’¹⁸ [rüzgâr], *yélpigüç* ‘fan’¹⁹ [rüzgâr] kelimeleri *yélpi-* ‘to fan’²⁰ [esmek] kök veya gövdesinden türemiştir, birbirleriyle olan anlam ve biçim ilişkileri oldukça açık olup bunların *yilvi* ile bir ilişkisi söz konusu değildir.

yélpi- ile *yilvi* arasında ilişkinin olmadığını Eski Türkçedeki seslik tanıklar da bize gösterir. İlk hecede ve kelime başında *é* ile *i* arasında ayırım gözeten Brāhmī harfli metinlerde, *yilvi*'nin kökü olan *(y)il-* fiili *i*'lidir²¹ ve bu nedenle *yilvi* de *i*'li okunmalıdır. Diğer taraftan *yélpi-* ile anlamsal ilişkisi olan *yél*, Brāhmī harfli metinlerde *é*'li olarak karşımıza çıkar.²²

gösterilen *ilbis* ‘Teufel’ Moğolca değil, Arapça kaynaklıdır. Bk. Marek Stachowski. (1995). Arabische Etymologien in der Geschichte der jakutischen Wortforschung, Zeszyty Naukowe UJ MCLXIV Prace Językoznawcze 117, s. 129–130.

⁹ Clauson, a.g.e., s. 12b.

¹⁰ Clauson, a.g.e., s. 921b.

¹¹ Clauson, a.g.e., s. 920b.

¹² Erdal, a.g.e., s. 497.

¹³ Clauson, a.g.e., s. 921b; Erdal, a.g.e., s. 451.

¹⁴ Clauson, a.g.e., s. 920b.

¹⁵ Erdal, a.g.e., s. 217.

¹⁶ Clauson, a.g.e., s. 920a; Erdal, a.g.e., s. 217.

¹⁷ Clauson, a.g.e., s. 920a; Erdal, a.g.e., s. 216–217.

¹⁸ Clauson, a.g.e., s. 920a; Erdal, a.g.e., s. 217.

¹⁹ Erdal, a.g.e., s. 359.

²⁰ Clauson, a.g.e., s. 920a; Erdal, a.g.e., s. 217.

²¹ Annamarië von Gabain. (1952). Türkische Turfan-Texte VIII, Texte in Brāhmīschrift, ADAW, Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst, Berlin, F/05.

²² Gabain, a.g.e., 1/6, 14.

Önseste *y-* türemesi, yani ünlü ile başlayan sözcüklerin başında yarı-ünlü *y* sesinin belirmesi, Türk lehçelerinde örneklerine çok rastlanan ve iyi bilinen seslik bir olgudur. Türeme *y* sesi daha çok düz dar *ı* ve *i* ünlüleri önünde türer. Örneğin, *il~yil-* ‘iliştirmek, bağlamak, takmak’, vb. gibi.²³

-*vI* eki, tek heceli fiillere eklenip geçişli veya geçişsiz fiillerden isim yapan tipik bir ‘ergative–abstract’ özelliği sergiler.²⁴ Ek, fiilin gösterdiği kavramın tam ve mükemmelliğini veya aşırılığını ifade eder, çok yapanı, olanı veya yapılanı gösterir.²⁵ -*vI* eki, *yilvi*’de bu işlevini açıkça gösterir: ‘mükemmel veya pek iyi şekilde bağlanan, düğümlenen, kapanan’ → ‘gizlenen, saklanan’ → ‘göz yanılgısı, göz aldatması’ → ‘sihir, illüzyon, göz bağı’.

Uygurcada büyücü ile sihirbaz arasında ayırım gözetildiği anlaşılıyor. Sihirbazlıkta gözü, görüşü aldatan, hokkabazlık, el çabukluğu ve renk yanıltmasına dayanan bir sanatı yürütme anlamı vardır. Illüzyonizm, manyatizma, hipnoz, telepati gibi teknikleri uygulayan sihirbazdır. Büyücü ise tabiatüstü gizli güçlere başvurarak veya kendisinde bulunduğu inanan gizli güçleri kullanarak bazı teknikleri uygular.²⁶

Altun Yaruk’taki şu tanımlama, *yilvi* ve *yilviçi* hakkında Uygurların düşüncelerini çok iyi aksettirir: *olarta adınları barça igid ezüg tetirler tép ... kim kayu bilge yalañoklar erserler olar yine neñ antag sakınmazlar inçip ol antag yilviniñ tözin töpin yme adırtılg bilirlir birök ol körünçde ne körk meñiz körserler ne törlüg ün çoğı eşidserler ötrü inçe tép sakınurlar ... neñ inçip çın kértü ermezler tek yilviçi erniñ yilvi küçi üze yalañoklar közin bamakdın ötgürü ezügin armakın ...*²⁷ “Onların dışındakilerin hepsi gerçek dışıdır, diye ... Eğer bilgili insanlar olsa, onlar da asla öyle düşünmezler, zira öyle sihirbazlığın aslımı₂ da ayrıntılarıyla anlarlar. [Karşılaştıkları] manzarada her ne görüntü₂ görseler, her ne türlü ses₂ işitseler, o zaman şöyle düşünürler:

²³ Talat Tekin. (1994). Türk Dillerinde Önseste *y-* Türemesi, Türk Dilleri Araştırmaları, S. 4, s. 51, 55

²⁴ Erdal, a.g.e., s. 334–337.

²⁵ F[atma] Sema Barutçu (1987). Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikāyesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, Açık. 65.15 [s. 237].

²⁶ Hikmet Tanyu. (1992). “Büyü” Maddesi. Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul, s. 501a–506b. *Büyü* veya *sihir* ile *gözbağcılık* arasındaki fark Türkçe Sözlükte de belirtilmiştir: *büyü* ‘tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı’ (*Türkçe Sözlük*. (2009). Haz. Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Mustafa Argunşah, Nurettin Demir, Belgin Tezcan Aksu, Beyza Gültekin, 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 336b).

²⁷ Ceval Kaya. (1994). Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 385/05–06, 10–16, 18–21.

Yalnızca sihirbaz adam sihir gücü ile insanların gözünü bağlamadan (illüzyon) dolayı aldatmaca₂ ile ...”.

Uygurcada *yilvi*'nin oluşmasında ikilemelerde birlikte kullanıldığı kelimelerin tesiri olmuştur: *bo yér üze neñ antag t(e)v kür yélvi arviş yok kim ol umasar* “es gibt auf dieser Welt keinen Trick₂, keine Magie und keinen Zauber, den er nicht beherrscht”²⁸ [Bu dünyada onun hükmedemeyeceği herhangi bir aldatma₂, sihir, büyü yoktur]. ‘Aldatma, yanıltma’ kavram alanı içinde yer alan *arviş* kelimesi, *yilvi* ile ikileme oluşturarak metinde ‘Trick₂’ [hile, aldatma] anlamı kazanmıştır.

Eski Türkçe *közin ba-* hem KB’de²⁹ hem de Altun Yaruk’ta³⁰ ‘gözünü bağlamak, aldatmak’ anlamındadır. Batı Türkçesinde ‘bağlamak, düğüm atmak’ kavram alanındaki birçok kelimenin ‘sihir, göz bağı, göz yanıltması’ anlamına rastlanıyor³¹:

Eski Anadolu Türkçesi *göz bağlamak* ‘sihir, büyü yapmak’³²; *gözbağıcı* (gözbağcı, gözbayıcı) ‘sihirbaz, büyücü’.³³

Türkiye Türkçesi *bağı* ‘büyü’³⁴; *bağı* ‘sihir, büyü, efsun’³⁵; *bağıcı* ‘büyücü’³⁶; *bağıcı* ‘büyücü’³⁷; *göz bağcı* ‘göz bağı yapan kimse, illüzyonist’³⁸; *göz bağcı* ‘1. göz bağı yapan kimse, sihirbaz; 2. mec. insanı kendi dediğinden başka bir şey göremeyecek kadar etkisi altında bırakan kimse’³⁹; *göz bağcılık* ‘1. gözü aldatmak amacıyla özel olarak hazırlanmış araçlarla göz bağı yapma sanatı, illüzyonizm; 2. el çabukluğu ile göz boyama’⁴⁰; *göz bağcılık* ‘1. göz

²⁸ Klaus Röhrborn. (1981). *Uigurisches Wörterbuch*, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 3, anta-asanke, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, s. 218a.

²⁹ Reşit Rahmeti Arat. (1947). Kutadgu Bilig I, Metin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 5670; Reşit Rahmeti Arat. (1959). Kutadgu Bilig II, Ankara: Tercüme, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 406.

³⁰ Kaya, a.g.e., 385/19–20.

³¹ Türk Halk inançlarındaki ‘bağlanmak’ ve ‘büyü’ arasındaki ilişki için bk. Yaşar Kalafat. (2002). Alanya Yöresinde, Kilit-Bağ-Kilitlenmek-Bağlanmak. Erdem, C. XIII, S. 39, Ankara, s. 589–597.

³² *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. (1996). 8 Cilt, II. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1809.

³³ *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, a.g.e., s. 1808.

³⁴ *Türkçe Sözlük*, a.g.e., s. 177a.

³⁵ Semiha Ayverdi. (2011). Kubbealtı Lugatı. Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 3 Cilt, 4. Baskı, İstanbul, s. 260b.

³⁶ *Türkçe Sözlük*, a.g.e., s. 177a.

³⁷ Ayverdi, a.g.e., s. 260b.

³⁸ *Türkçe Sözlük*, a.g.e., s. 793a.

³⁹ Ayverdi, a.g.e., s. 1108b–1109a.

⁴⁰ *Türkçe Sözlük*, a.g.e., s. 793a.

bağı yapma işi, el çabukluğu ile göz boyama, sihirbazlık; 2. mec. karşısındakini gerçeği göremeyecek şekilde etki altında bırakıp yanıltma durumu⁴¹; *bağlı* ‘büyü yapılarak cinsî güçten mahrum edilmiş (erkek)’⁴²; *göz bağı* ‘el çabukluğu ve ustalıklı gerçekte olmayan bir şeyi oluyor gibi gösterme işi, illüzyon’⁴³; *göz bağı* ‘1. el çabukluğu ve ustalıklı gerçekleri değişik gösterme işi, sihir; 2. mec. insanın aklını ve duygularını kuvvetle hükmü altına alıp gerçeği görememesine sebep olan tesir’⁴⁴; *göz bağ-* ‘büyü ile birisinin görme kabiliyetini yok etmek’⁴⁵; *gözünü bağlamak* ‘etki altında bırakıp doğruyu göremez duruma getirmek’⁴⁶; *göz bay-/göz bayı-/göz bağ-* ‘büyü ile veya hokkabazlıkla birisinin gözlerini bağlamak’⁴⁷; *-i bağlamak* ‘büyü, muska vb.nin aracılığıyla birinin birtakım isteklerini veya yetkinliğini engellemek, yok etmek’⁴⁸; *kismetini bağlamak* ‘bir inanişe göre büyü ile birinin evlenmesine engel olmak’⁴⁹; *kismetini bağlamak* ‘büyü yaparak evlenmesini engel olmak’⁵⁰; *göz boyamak* ‘kandırmak, yanıltmak, gösterişle aldatmak’⁵¹; *göz boyamak* ‘bir şeyi olduğundan daha başka, daha üstün göstererek karşısındakini aldatmak, kandırmak’⁵².

Anadolu Ağzıları bağlamak (II) ‘büyülemek, aldatmak’⁵³; *düğümcü* ‘onu bunu kandıran’⁵⁴.

Azeri Türkçesi gözden perde (esgi) asmak ‘aldatmak, hakikati gizleyip yalan söylemek, noksanların üstünü örtmek’⁵⁵; *gözbağlayıcı* ‘1. özel alet veya hareketlerin yardımıyla izleyenlerin gözlerini bağlayarak çeşitli sihirler

⁴¹ Ayverdi, a.g.e., s. 1109a.

⁴² Ayverdi, a.g.e., s. 265b.

⁴³ Türkçe Sözlük, a.g.e., s. 793b.

⁴⁴ Ayverdi, a.g.e., s. 1109a.

⁴⁵ Andreas Tietze. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C. I, A–E, İstanbul-Viyana: Simurg Yayınları, s. 259b.

⁴⁶ Ayverdi, a.g.e., s. 1107b.

⁴⁷ Andreas Tietze. (2009). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C. II, F–J, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaft, Wien, s. 183a.

⁴⁸ Türkçe Sözlük, a.g.e., s. 180b.

⁴⁹ Türkçe Sözlük, a.g.e., s. 1167b.

⁵⁰ Ayverdi, a.g.e., s. 1711a.

⁵¹ Türkçe Sözlük, a.g.e., s. 787a.

⁵² Ayverdi, a.g.e., s. 1101a.

⁵³ *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. (1993). 12 Cilt, II. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 483a.

⁵⁴ *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, a.g.e., s. 1624b.

⁵⁵ *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*. (2006). C. II, Azerbaycan Elmler Akademiyası, Nesimi Adına Dilçilik Institutu, Red. Ağamusa Axundov, Şerq-Qerb, Bakı, s. 279a.

yapmak; 2. üstü örtülü, anlaşılmayan iş, muamma⁵⁶; *gözbağlayıcılık* ‘1. sihirbazın işi; 2. kandırma, adam aldatma’⁵⁷.

Sonuç olarak, *yilvi* kelimesi (*yil-* fiilinden *-vi* fiilden isim yapım eki ile türetilen ve Uygurca döneminde ‘sihir, illüzyon, gözbağı’ anlamını kazanan bir kelime olup Uygurca metinlerde kökeni dikkate alınarak *i*’li okunmalıdır.

KAYNAKLAR

Arat, Reşit Rahmeti. (1947). Kutadgu Bilig I, Metin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti. (1959). Kutadgu Bilig II, Tercüme. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti. (1991). Eski Türk Şiiri, 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ayverdi, Semiha. (2011). Kubbealtı Lugatı, Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük. 3 Cilt, 4. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti. (2006). C. II, Azerbaycan Élmmler Akademiyası, Nesimi Adına Dilçilik Institutu, Red. Ağamusa Axundov. Bakı: Şerq-Qerb.

Barutçu, F[atma] Sema. (1987). Uygurca Sadāprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikāyesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Clauson, Sir Gerard. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish. Oxford: Oxford University Press.

Dankoff, Robert; James Kelly. (1985). Mahmut al-Kāşğārī, Compendium of the Turkic Dialects (Divānū Lugatī’t-Türk). Edited and Translated with Introduction and Indices. Part III. Harvard University.

Erdal, Marcel. (1991). Old Turkic Word Formation, a functional approach to the lexicon. Vol. I–II. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Gabain, Annamari von. (1952). Türkische Turfan-Texte VIII, Texte in Brāhmīschrift. ADAW, Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst. Berlin.

Kalafat, Yaşar. (2002). Alanya Yöresinde, Kilit-Bağ-Kilitlenmek-Bağlanmak. Erdem, C. XIII, S. 39, 589–597.

Kaya, Ceval. (1994). Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nadalyayev, V[ladimir] M. vd. (1969). Drevnetyurkskiy Slovar’. Akademiya Nauk SSSR. Leningrad: Institut Yazıkoznaniya.

⁵⁶ *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti*, a.g.e., s. 288b.

⁵⁷ *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti*, a.g.e., s. 288b.

Räsänen, Martii. (1969). Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkisprachen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Röhrborn, Klaus. (1981). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Lieferung 3, anta-asanke. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Sevortyan, E[dvard] V[ladimiroviç] ve L[iya] S[ergeyevna] Levitskaya. (1989). Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskix Yazıkov. Obşçetyurksiye i mejtyurkskiye osnovi na bukvi "Ç", "J", "Y". Moskva: Izdatel'stvo Nauka.

Stachowski, Marek. (1995). Arabische Etymologien in der Geschichte der jakutischen Wortforschung, Zeszyty Naukowe UJ MCLXIV Prace Językoznawcze 117, 125–138.

Starostin, S[ergey] [Anatolieviç] vd. (2003). Etymological Dictionary of the Altaic Languages, Vol. I–III. Leiden–Boston: E. J. Brill.

Tanyu, Hikmet. (1992). "Büyü" Maddesi, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul, 501a–506b.

Tekin, Talat. (1994). Türk Dillerinde Önceste y– Türemesi, Türk Dilleri Araştırmaları, S. 4, 51–66.

Tietze, Andreas. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C. I, A–E. İstanbul–Viyana: Simurg Yayınları.

Tietze, Andreas. (2009). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C. II, F–J. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaft.

Türkçe Sözlük. (2009). Haz. Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfiyar, Mustafa Argunşah, Nurettin Demir, Belgin Tezcan Aksu, Beyza Gültekin, 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. (1993). 12 Cilt, II. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. (1996). 8 Cilt, II. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.